

WALENTY POCZTA¹

RECENZJA KSIĄŻKI BAZYLEGO CZYŻEWSKIEGO „RENTY EKONOMICZNE W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ W POLSCE”²

Recenzowana książka to obszerne, nietuzinkowe dzieło dobrze osadzone nie tylko w nauce ekonomii, ale także w nauce i praktyce polityki gospodarczej (w tym w praktyce polityki rolnej Unii Europejskiej). Szerokie i głębokie rozważania nad teorią rent ekonomicznych w sposób wysoce komplementarny zostały uzupełnione zaawansowanymi ilościowymi analizami empirycznymi. Tak szerokiego i wielowątkowego, ale zarazem nowatorskiego podejścia do problematyki rent ekonomicznych w gospodarce żywnościowej w polskim, ale i chyba światowym piśmiennictwie ekonomicznym dawno (a może nigdy) nie było. Nie oznacza to, że recenzowana praca nie jest w niektórych fragmentach dyskusyjna czy nawet kontrowersyjna. Nie jest to jednak dyskusyjność czy kontrowersyjność wywołana brakiem znajomości tematu, jego spływaniem, brakiem naukowego krytycyzmu, banalnością hipotez czy pobieżnością analiz, a wręcz odwrotnie – przyczyną wątków dyskusyjnych czy kontrowersyjnych pracy jest śmiałość stawianych hipotez, wnikliwość podejścia badawczego, odważna polemika i krytyka naukowa.

Autor recenzowanej książki odwołuje się do różnych nurtów i teorii ekonomii, a praca cechuje się istotnymi walorami teoretycznymi, będącymi autorskim wkładem do co najmniej kilku z nich. Aczkolwiek, jak wskazuje Autor, inspiracją dla Niego był „...dorobek nowej ekonomii instytucjonalnej, który ogólnie rzecz biorąc dowodzi tezy, iż w przypadku wysokiej specyficzności zasobów, alokacja rynkowa jest nieefektywna i powinna zostać zastąpiona przez alokację instytucjonalną. Trudno wyobrazić sobie większą specyficzność co do miejsca, czasu i przedmiotu transakcji, niż w przypadku dobrostanu środowisku naturalnego”. Przytoczony fragment tekstu

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (e-mail: poczta@up.poznan.pl).

² Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2013, s. 447.

wskazuje na trafność doboru podmiotu badań (gospodarka żywnościowa i podmioty tego sektora). Autor prowadzone rozważania teoretyczne w zasadzie każdorazowo udowadnia twardymi analizami ilościowymi, wykazując przy tym dużą inwencję badawczą.

Książka dotyczy ważkiego zagadnienia z punktu widzenia teorii ekonomii (a w zasadzie różnych teorii ekonomii), ale też mającego istotne implikacje dla praktyki polityki gospodarczej (w szczególności polityki rolnej) i dla sfery realnej (głównie podmiotów sektora rolno-żywnościowego). Praca została zaplanowana z rozmachem badawczym zarówno w obszarze rozważań teoretycznych, jak i analiz empirycznych. Rozważania, jak pisze Autor: „...rozwijały się (...) równolegle w kilku wątkach teoretycznych, jak też empirycznych na różnych poziomach dezagregacji (w ujęciu makro-, mezo- i mikroekonomicznym).” Jest to niewątpliwy atut recenzowanej pracy.

Zasadnicza część książki została podzielona na trzy części, a w ich ramach – na osiem rozdziałów. Zgodnie z konstrukcją redakcyjną pracy składającej się z trzech części zostały przedstawione trzy główne jej cele, którymi są:

- określenie przesłanek metodologicznych i próba dedukcji nowej koncepcji renty gruntowej w kontekście paradygmatu zrównoważonego rozwoju,
- identyfikacja mechanizmu tworzenia i podziału rent ekonomicznych w gospodarce żywnościowej,
- ocena wpływu czynników instytucjonalnych na alokację rent ekonomicznych w rolnictwie oraz na jego model rozwojowy, a także sformułowanie rekomendacji dotyczących ewolucji sfery instytucjonalnej gospodarki żywnościowej w Polsce.

Na pierwszą część pracy: *Ewolucja teorii rent ekonomicznych*, składają się dwa rozdziały. Rozdział I *Kontrowersje wokół koncepcji renty ekonomicznej w ujęciu retrospektywnym* jest doskonałym wprowadzeniem czytelnika do teorii renty ekonomicznej, w tym renty gruntowej na gruncie historii myśli ekonomicznej. Przy czym uwagę zwraca aktywne podejście Autora do omawianej problematyki, przejawiające się dyskusyjnym i krytycznym stosunkiem do omawianych koncepcji renty ekonomicznej, a nie – jak to się często zdarza – tylko omówieniem poglądów innych autorów.

Rozdział II *Próba dedukcji współczesnej koncepcji renty gruntowej* jest kluczowy dla rozważań dedukcyjnych Autora, w których uzasadnia występowanie samoistnej produktywności ziemi w świetle paradygmatu zrównoważonego rozwoju i prezentuje w znacznej mierze autorską, współczesną koncepcję renty. Podejście to jest autentycznym wkładem Autora do rozważań nad teorią renty gruntowej. Nowatorska, ale dyskusyjna jest teza o samoistnej produktywności ziemi, co w rozumieniu Autora oznacza, że w warunkach paradygmatu zrównoważonego rozwoju ziemia rolnicza może tworzyć określone dobra i usługi przez sam fakt swojego istnienia, bez nakładów pracy i kapitału.

W części drugiej pracy: *Tworzenie i podział rent ekonomicznych*, składającej się z trzech rozdziałów, Autor rozważa istotne wątki teoretyczne bądź się do nich odwołuje, jednak dominuje tu analiza empiryczna poprzedzona podrozdziałami o charakterze metodycznym.

W rozdziale III *Dynamika produktywności kapitału w rolnictwie w Polsce w latach 1995–1999 oraz jej implikacje dla współczesnej koncepcji renty gruntowej* Autor, po

wyjaśnieniach teoretycznych dotyczących produktywności potencjalnej i objaśnieniu stosowanych miar produktywności nakładów i zasobów, ustalił produktywność nakładów kapitału, produktywność zasobu kapitału oraz procesy substytucji zasobu kapitału pracą. Rozdział ten cechuje się dużymi walorami analitycznymi prowadzącymi do istotnych walorów poznawczych.

W rozdziale IV *Waloryzacja rent ekonomicznych w gospodarce żywnościowej*, podobnie jak w poprzednim, znajdujemy wątki dedukcyjnych dociekań teoretycznych opartych na literaturze przedmiotu, ale również podrozdziały metodyczne i podrozdziały analityczne oparte na analizach empirycznych. W rozdziale tym został dobrze wykorzystany materiał źródłowy pozyskany z bazy FADN, uzupełniony danymi GUS (w tym specjalnie zamawianymi na potrzeby badań Autora). Uzyskane wyniki są bardzo interesujące i mają duże walory poznawcze. W myśl zaproponowanej metodyki i przyjętych założeń została udowodniona realizacja renty instytucjonalnej w określonych typach i grupach gospodarstw rolnych.

W rozdziale V *Międzygałęziowe przepływy rent ekonomicznych z rolnictwa do jego otoczenia w Polsce w latach 1995–2007* jest rozważane zagadnienie rent ekonomicznych w obszarze gospodarki żywnościowej i interpretacja przepływów rent z punktu widzenia teorii kosztów transakcyjnych. Należy zauważyć, że omówienie tzw. asymetrii w przepływach rent oraz mechanizmy i kierunki przepływu rent jest bardzo owocne w sensie poznawczym i dużo wnoszące do prowadzonych rozważań. Autor, realizując ten fragment badań, wykorzystał rachunek przepływów międzygałęziowych, udowadniając ich dużą przydatność z punktu widzenia kolejnej optyki dociekań naukowych.

Część trzecia pracy: *Instytucjonalna koordynacja procesu podziału rent ekonomicznych*, składa się z kolejnych trzech rozdziałów. Część trzecia pracy jest w swej konstrukcji podobna do części drugiej, a mianowicie w poszczególnych rozdziałach Autor rozważa istotne wątki teoretyczne bądź się do nich odwołuje, a następnie dokonuje analizy empirycznej poprzedzonej podrozdziałami o charakterze metodycznym. Istotna różnica w metodyce badań polega na tym, że zostały tu zastosowane bardziej zaawansowane metody analiz ilościowych i model równowagi ogólnej. Przeprowadzone badania, tak samo jak wcześniej oparte na szerokiej i prawidłowo dobranej bazie źródłowej, pozwoliły na empiryczną weryfikację kolejnej grupy postawionych hipotez.

W rozdziale VI *Instytucjonalne i różniczkowe przesłanki akumulacji renty gruntowej w gospodarstwach indywidualnych w Polsce. Macierz obserwacji z 2007 roku*, po odpowiednim wprowadzeniu teoretycznym, omówiono zastosowaną metodykę badań opartą na analizie logitowej oraz dokonano tej analizy i sformułowano wnioski z niej płynące. Przeprowadzone analizy pozwoliły na wykonanie kolejnego istotnego kroku w objaśnianiu problematyki nakreślonej zakresem badań i weryfikacji postawionych hipotez.

Rozdział VII *Współzależności czynników instytucjonalnych i renty gruntowej zrealizowanej w gospodarstwach indywidualnych w Polsce w 2007 roku*, podobnie jak wcześniejsze, rozpoczyna się wprowadzeniem opartym na literaturze przedmiotu, po czym przeprowadzono analizy empiryczne przy wykorzystaniu dwóch metod analizy ilościowej. Dla oceny wpływu egzogenicznych czynników renty

zrealizowanej w badanych gospodarstwach ($n = 400$) zbudowano modele regresji, dla oceny zaś endogenicznego wpływu czynników instytucjonalnych na realizację renty gruntowej posłużono się analizą wariancji. Analizy te zostały przeprowadzone dla całej zbiorowości badanych gospodarstw oraz dla poszczególnych badanych typów produkcyjnych. W ten sposób Autor przybliżył się do realizacji założonych celów badawczych i weryfikacji postawionych hipotez.

Ostatni rozdział w pracy, VIII, *Mechanizmy oddziaływania polityki rolnej państwa na alokację rent ekonomicznych w gospodarce żywnościowej* dotyczy trzech zagadnień, a mianowicie: 1) omówienia ewolucji wspólnej polityki rolnej UE po reformie MacSharrego w nawiązaniu do zagadnienia waloryzacji użyteczności czynnika ziemi, 2) dokonania analizy mechanizmów podziału renty gruntowej w warunkach potencjalnych zmian systemu wsparcia rolnictwa w Polsce z wykorzystaniem modelu równowagi ogólnej GTAP oraz 3) oceny możliwości zmian w podziale renty gruntowej w rolnictwie w Polsce w warunkach perspektywy WPR 2014–2020 wraz z oceną propozycji Komisji Europejskiej i przedstawieniem własnych rekomendacji. Rozdział jest dobrym zamknięciem dotychczasowych rozważań i analiz. Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie użytecznego narzędzia do prowadzenia symulacji będących skutkiem zmian w polityce gospodarczej, jakim jest model równowagi ogólnej GTAP.

Pracę kończy podsumowanie, w którym Autor odwołał się do postawionych hipotez i ich weryfikacji. Treść podsumowania oddaje istotę prowadzonych rozważań i uzyskanych wyników analiz.

Książka w zakresie poruszanej tematyki jest kompletna. Jej kompletność dotyczy jednak zakresu rozważań, a bynajmniej nie oznacza zamknięcia tematu. Wręcz odwrotnie, śmiało tezy postawione przez Autora, sposób ich dowodzenia, interpretacja wyników i formułowane postulaty dotyczące polityki ekonomicznej względem rolnictwa będą prowokować do naukowego dyskursu.

Praca jest napisana „dobrym językiem”, wykład jest jasny i logiczny, nie brakuje przykładów ułatwiających rozumienie intencji i myśli Autora, ale mimo to nie należy ona do łatwych w odbiorze. Nie oznacza to, iż nie może być w całości czy fragmentach dedykowana szerszemu gronu czytelników, ale jej odbiór z całą pewnością ułatwi dobra znajomość ekonomii, nie wyłączając historii myśli ekonomicznej, pogłębiona wiedza z zakresu ekonomii rolnej i polityki rolnej oraz znajomość stosowania metod ilościowych w nauce ekonomii.